

K R İ T E R

AYLIK SİYASET, TOPLUM VE EKONOMİ DERGİSİ || OCAK 2024 || YIL 08

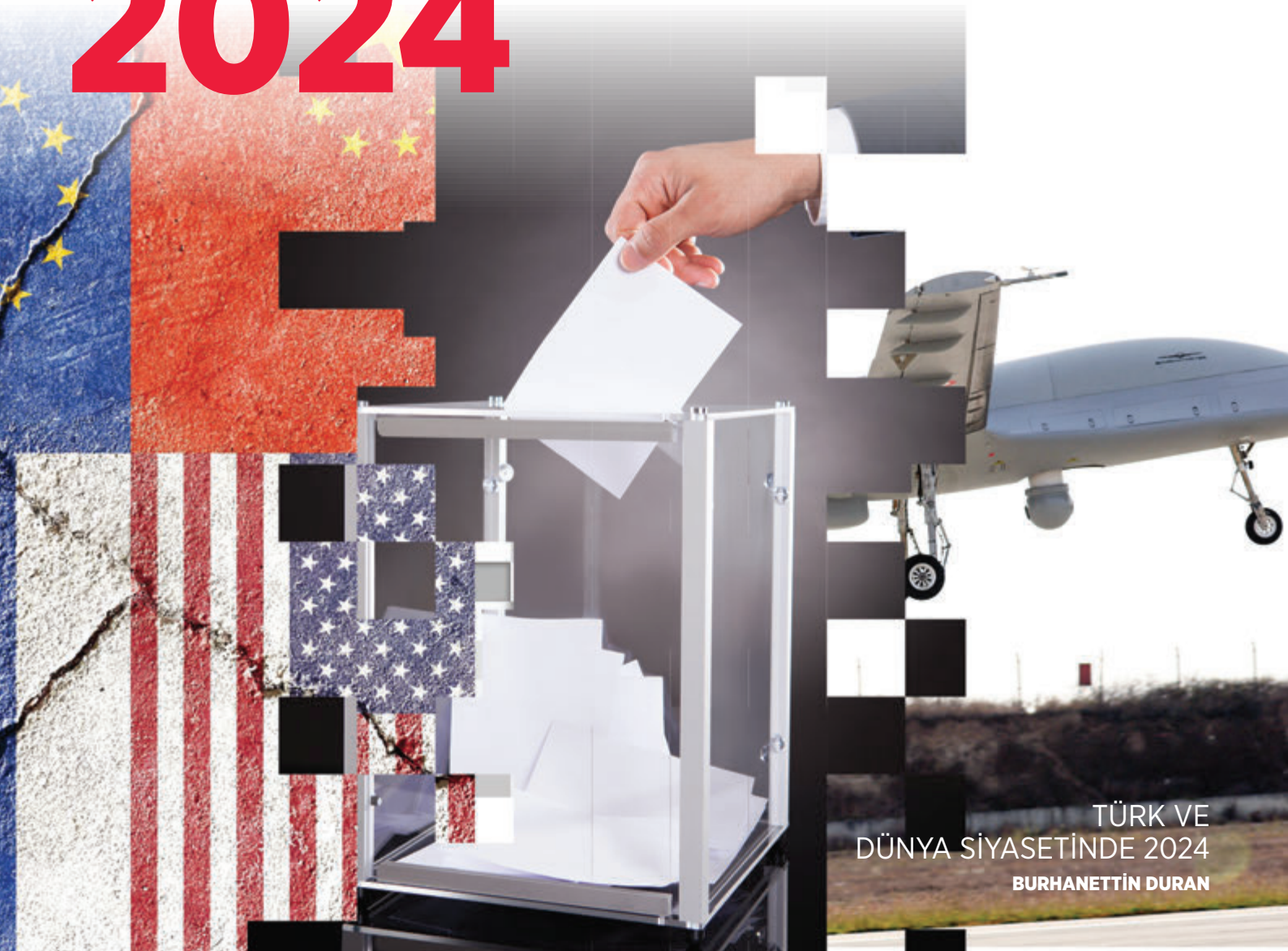
86

BÜYÜK SEÇİMLERİN YILI 2024

KÜRESEL VE
BÖLGESEL
İSTİKRAR, HUZUR
VE ADALET
İÇİN ÖNCÜ ROL
ÜSTLENİYORUZ

SÖYLEŞİ:
**MİLLİ SAVUNMA BAKANI
YAŞAR GÜLER**

TÜRK VE
DÜNYA SİYASETİNDE 2024
BURHANETTİN DURAN

50 TL

ISSN 2458-9691

9 772458 969000

www.kriterdergi.com

2024 ÖNGÖRÜLERİ

YÜCEL ACER, TUNCAY KARDAŞ,
YILDIRIM TURAN,
İSMAİL N. TELCİ, TUNÇ DEMİRTAŞ

DIŞ POLİTİKA

MUHARREM KILIÇ, SERDAR GÜLENER, CEM D. UZUN, M. İLAYDA ATLAS,
HAYDAR ORUÇ, MUSTAFA YETİM, BİLAL BAĞIŞ, MURAT ASLAN,
İSMAİL SARI, ALİ SEMİN, GÖKHAN ERELİ, ORHAN VALİYEV,
GLORIA SH. ÖZDEMİR, BÜŞRA Z. ÖZDEMİR

SİYASET

HAMİT E. BERİŞ,
BAKİ LALEOĞLU,
FATMA Z. ÖZDEMİR,
FARUK TAŞCI

Dursun Aydemir/AA, 6 Nisan 2022

Orhan **Valiyev**
ovaliyev@khazar.org

Azerbaycan-Ermenistan Anlaşmasına Doğru mu?

İkinci Karabağ Savaşı'ndan sonra iki ülke arasındaki barış görüşmeleri; Washington, Brüksel ve Moskova bağlamında devam etmiştir. Barış görüşmelerinde veya barışın önündeki temel mesele Karabağ'ın statüsü ve toprak bütünlüğünün tanınması meselesi idi. Gelen süreçte artık Hankendi, Hocalı dahil tüm işgal edilmiş topraklar, Azerbaycan'ın belirlediği "Karabağ Ekonomik Bölgesi" bağlamında yeniden taksim edilmiştir.

Azerbaycan İkinci Karabağ Savaşı'nda tarihi bir zafer elde etmiştir. Adeta modern zamanlarda Karabağ ve dahi Azerbaycan topraklarında tümüyle egemen olmak fırsatını ilk defa kazanmıştır. Azerbaycan'ın zaferinin daha iyi anlaşılması adına, Atatürk ve silah arkadaşlarının İstiklal Harbi'nde ulaştığı zaferi örnek vermek mümkündür. Zira Azerbaycan da bir nevi kendi istiklal, istikbal savaşını zaferle sonuçlandırmıştır. Bu sürecin daha iyi anlaşılması için kısa bir tarihsel ve kavramsal giriş yapmak gerekmektedir. Modernitenin devletler açısından en belirleyici çıktısı, hiç şüphesiz egemenlik olmuştur. Uluslar ise egemenliğin pekişmesinde çimento rolünü üstlenmiştir. On sekizinci yüzyılın sonu ve bütün on dokuzuncu yüzyıl, bu anlamıyla Makıyavelli'nin düşünü gerçek kılacak devlet modelini doğurmuştur. Halbuki modernite, tüm uluslar için aynı sonucu doğur-

mamıştır. Bir anlamda modernitenin evrensel kazanımı olarak ifade edilen "kendi kaderini tayin" hakkı, her ulus için bir hak olarak ifade edilmesine karşın sömürge altındaki halklar, farklı bir mücadele vermek durumunda kalmışlardır. Bu anlamıyla İran-Çarlık Rusya arasındaki savaşın sonucunda imzalanan Türkmençay Anlaşması (1828), Azerbaycan'ın topraklarını parçalamakla kalmadı, elinde kalan topraklarında (şimdiki Azerbaycan Cumhuriyeti) egemenliğine son veren sömürge sürecini başlatmış oldu. Bu çerçevede Karabağ sorununun tarihsel kökünün başlangıcını Türkmençay'da aramak mümkündür. Daha doğrusu Türkmençay, Kafkasya'da modern düzeni belirleyen ilk modern anlaşma olarak tarihe geçmiştir. Ancak bu anlaşmada, başta bölgenin esas gücü olan Azerbaycan Türkleri olmakla bölgenin halkları ol(a)mamıştır. Hülasa, Karabağ'ın işgal edilmiş kısmının özgürleştirilmesi ve Karabağ'ın statüsünün tekrardan Azerbaycan ulusu adına belirlenmesi, ulusal egemenlik meselesi olmuştur.

TÜRKİYE, ZAMANLA DEĞİŞEN BÖLGESEL JEOPOLİTİK DENKLEMDE, YENİ BİR MERKEZ OLARAK, KENDİNE YER EDİNMEYE BAŞLAMIŞTIR. BÖLGEDE ASKERİ, POLİTİK VE EKONOMİK OLARAK ETKİN BİR TÜRKİYE'NİN VARLIĞI UZUN VADEDE AZERBAJYAN'IN GÜCÜNE GÜÇ KATMIŞTIR. HÜLASA İKİNCİ KARABAĞ SAVAŞI'NI, KAPASİTESİNİ DAHA İYİ KULLANAN AZERBAJYAN KAZANMIŞ VE MEŞRU TOPRAKLARINDA TAM TEŞEKÜLLÜ EGEMEN DEVLET OLMA İMKANINA SAHİP OLMUŞTUR.

Öten yandan tam teşekküllü bir devlete dönüşemeyen Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Kızıl Ordu güçlerince işgalinden sonra Azerbaycan'da ve de tüm coğrafyada hakimiyetini tesis eden Sovyetler Birliği, kendi düzenini inşa etmeye başladı. Bu doğrultuda Karabağ'ın ilk modern statüsü olan Dağlık Karabağ (1923) oluşturuldu. Dağlık Karabağ, Sovyetlerin homosovyetikus bağlamında inşa ettiği sisteme hizmet için belirlenmişti. Dolayısıyla Azerbaycan Türklerinin Karabağ üzerindeki tarihsel hakimiyetlerini sorunlu hale getirdiler. Böylelikle Sovyet sonrası dönemde vuku bulacak çatışmanın temelleri atılmış oldu. Çünkü Güney Kafkasya'da Sovyet sisteminin işler kılınması için Azerbaycan Türkleri'nin halledilmesi gerekmektedir. Zira Azerbaycan Türkleri, tarihsel olarak bölgenin baskın ve etkin grubunu oluşturmaktaydı.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan iki kutuplu sistem, Sovyet politikasının sürdürülmesine olanak sağlamış oldu. Ancak Soğuk Savaş'ın sonu veya Fukuyama'nın iddia ettiği gibi "tarihin sonu", Sovyet stratejisinin de sonunu getirmeye başladı. Hülasa, 1980'lerin sonlarında vuku bulan ayaklanma ve akabinde gelişen Birinci Karabağ Savaşı'nın sonuçlarının sürdürülebilir olmadığı, bu 44 günlük savaşın sonucunda açıklığa kavuşmuştur.

Diplomasi ve Kapasite Kullanımı

Bilindiği üzere Birinci Karabağ Savaşı'nı sonlandıran ve Haydar Aliyev'in girişimleriyle imzalanan ateşkes anlaşmasından sonraki tüm diplomatik görüşmeler, başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Daha açık bir ifadeyle İkinci Karabağ Savaşı'nın bir zorunluluk olduğu, bugünden bakıldığında daha iyi anlaşılmaktadır.

İkinci Karabağ Savaşı, çok boyutlu bir sürecin ve gelişmenin sonucu olarak değerlendirilmesi gereken bir olgudur. Her şeyden öte Azerbaycan devletinin savaş sevk ve idare edecek bir birikim

kazanması gerekmektedir. Ateşkes anlaşmasından (1994) hemen sonra aynı yıl Haydar Aliyev'in girişimleriyle imzalanan petrol anlaşması, Azerbaycan'ın ekonomik gelişmesindeki temel etmen olmuştur. Hülasa Azerbaycan, işgal yıllarını, sadece sonuçsuz diplomatik görüşmelerde harcamamıştır. Azerbaycan devletinin kapasitesinin gelişmesi, merkezi hükümetlerin temel hedeflerinden olmuştur. Öte yandan yirmi birinci yüzyıl için yeni bir strateji belirleyen Türkiye, zamanla değişen bölgesel jeopolitik denklemde, yeni bir merkez olarak, kendine yer edinmeye başlamıştır. Bölgede askeri, politik ve ekonomik olarak etkin bir Türkiye'nin varlığı, uzun vadede Azerbaycan'ın gücüne güç katmıştır. Hülasa İkinci Karabağ Savaşı'nı kapasitesini daha iyi kullanan Azerbaycan kazanmış ve uluslararası hukuk tarafından tanınan meşru topraklarını işgalden kurtarmıştır. Böylelikle meşru topraklarında, tam teşekküllü egemen devlet olma imkanını kazanmıştır. Eylül 2023'te gerçekleştirilen yerel terörlü mücadele operasyonu ile Azerbaycan devleti, işgal edilmiş topraklarındaki tüm işgalci güçleri çıkarmış ve egemenlik açığını kapatmıştır.

Öncelikle Birinci Karabağ Savaşı'ndaki sonucun, uluslararası hukuka aykırı bir işgal olgusu olduğunu hatırlamak gerekmektedir. Buna mukabil İkinci Karabağ Savaşı'nda Azerbaycan devleti askeri operasyonunu, uluslararası hukuk tarafından tanınan topraklarının işgalden kurtarılması için gerçekleştirmiştir. Dolayısıyla uzun vadede tüm zorluklarına rağmen uluslararası hukuka bağlı kalmanın haklı başarıyı, zaferi getirdiğini söylemek mümkündür. Öte yandan İkinci Karabağ Savaşı'ndan sonra Cumhurbaşkanı Aliyev'in de ifade ettiği üzere Ermenistan-Azerbaycan arasında askeri çatışma, savaş dönemi kapanmış ve diplomasi merhalesi başlamıştır. Ancak tekraren ifade etmek gerek Karabağ'ın ve dahi bölgenin modern düzeni Çarlık ve Sovyet sömürge döneminde inşa edilmiştir. Dolayısıyla zafere rağmen anlaşmanın hemen imzalanması olanak dışıydı. Çünkü modern süreçte, Karabağ'ın statüsü,

sömürge sürecinde Sovyetlerce belirlenmiştir.

Anlaşmadan daha önemlisi Azerbaycan ve Türkiye'nin, bölgenin yirmi birinci yüzyılda, devletler arasında imzalanmış ilk metni olan Şuşa Beyannamesi'ni imzalaması gerekmektedir. Zira savaş sürecinde test edilen Azerbaycan-Türkiye ilişkilerinin bilhassa askeri boyut başta olmakla derinleştirilmesi önem arz ediyordu. Öte yandan Avrasya'nın değişen ekonomik ve politik belirsizliğine karşın askeri, teknolojik ve ekonomik boyutlar başta olmakla beraber İstanbul'da 2008 Nahçıvan Anlaşması baz alınarak ilan edilen Türk Devletler Teşkilatı (TDT) da dikkate alınmak durumundadır. Zira yirmi birinci yüzyılın bilhassa İkinci Cihan Harbi'nden sonra inşa edilen ilkeleri, kurumları artık terk edilmektedir. Bir anlamda yirmi birinci yüzyıl kendini doğurmaktadır. Bu anlamıyla İkinci Karabağ Savaşı sonrasında Güney Kafkasya'da oluşacak düzende TDT'nin de etkisi dikkate alınmak durumundadır.

İkinci Karabağ Savaşı'nda Azerbaycan'ın zaferi, bölgede Çarlık döneminde başlayan, Sovyet zamanında pekişen ve Post-Sovyet sonrasında da devam eden Rus hegemonyasını silkelemişti. Ancak artan küresel etkisiyle Rusya-Ukrayna Savaşı, Rusya'nın bölgedeki dokunulmazlığını sarsmıştır. Buna rağmen Rusya (Moskova) hâlâ arabulucu destinasyonlarından olma niteliğini de muhafaza etmektedir. Azerbaycan tarafı zaferi kazanmak için acele etmediği gibi tarihi zaferden sonra da devlet aklıyla hareket etmeye devam etmektedir. Çünkü uzun süre sömürgeciler tarafından kontrol edilen ve statüsü belirlenen Dağlık Karabağ topraklarında, barışın hemen gelmesinin mümkün olmadığını değerlendiren Azerbaycan tarafı, süreci zamana yayarak halletme yolunu tercih etmiştir. Nitekim Azerbaycan gerek Laçın Koridoru gerekse Hankendi'ye giden yol sorunu ve Dağlık Karabağ vilayetlerinin işgalden kurtarılmasını, Cumhurbaşkanı Aliyev'in defaatle ifade ettiği üzere, uluslararası hukuka sadakatini, bağlılığını muhafaza ederek gerçekleştirmiştir. Dolayısıyla Rusya, artık iki ülke arasındaki sorunun giderilmesinde

tek hegemon güç olma ayrıcalığını kaybetmiştir. Bununla beraber Azerbaycan, gerçekçi bir politika izleyerek pragmatik, pratik ve rasyonel ilkelere dayalı dengeli politikasına bağlılığını korumayı da bilmıştır. Hülasa, anlaşmanın temelinin 44 Günlük Savaş'ın sonucunda elde edilen zaferle inşa edildiğini ifade etmek mümkündür.

Bariő Görüşmeleri ve Ermenistan

İkinci Karabağ Savaş'ından sonra iki ülke arasındaki barış görüşmeleri; Washington, Brüksel ve Moskova bağlamında devam etmiştir. Barış görüşmelerinde veya barışın önündeki temel mesele Karabağ'ın statüsü ve toprak bütünlüğünün tanınması meselesi idi. Gelinen süreçte artık Hankendi, Hocalı dahil tüm işgal edilmiş topraklar, Azerbaycan'ın belirlediği "Karabağ Ekonomik Bölgesi" bağlamında yeniden taksim edilmiştir. Toprak bütünlüğünün tanınmasının karşısındaki temel engel ise Ermenistan Anayasasıdır. Ancak yılın sonuna doğru bu hususta olumlu gelişmelerin olduğu söylenebilir. Zira Azerbaycan barış görüşmelerindeki aracı platformları (Washington, Brüksel ve Moskova), sürece pratik katkıları doğrultusunda

Azerbaycan'ın başından beri ısrarla devam ettirdiği yapıcı tutumu, bölgenin özellikle ekonomik ekosisteminin Türkiye-Azerbaycan iş birliğinde yeniden inşa edilmesi gerçekliği, Türkiye'nin gerek askeri gerek politik olarak bölgedeki varlığı, Türkiye'nin Ermenistan'a yönelik müsbet yaklaşımları, 2023 sonu itibarıyla vuku bulan gelişmeleri doğuran sebepler olarak görülebilir.

değerlendirdiğinden sonuca ulaşabilmektedir. Bu gelişmeler doğrultusunda, mahkumların mübadelesi de dikkate değer bir gelişme olarak görülebilir. Öte yandan iki ülkenin resmi olarak ortak açıklama yapması da dikkatten kaçmaması gereken bir husustur. Açıklamalar doğrultusunda, olası barış anlaşmasının "karşılıklı ilişkilerin geliştirilmesi, egemenlik ve toprak bütünlüğü" bağlamında mümkün olacağı ifade edilebilir. Hülasa barış görüşmelerinin; bilhassa Azerbaycan'ın başından beri ısrarla devam ettirdiği yapıcı tutumu, bölgenin özellikle ekonomik ekosisteminin Türkiye-Azerbaycan iş birliğinde yeniden inşa edilmesi gerçekliği, Türkiye'nin gerek askeri gerek politik olarak bölgedeki varlığı, Türkiye'nin olası olumlu gelişmeler doğrultusunda Ermenistan'a yönelik olumlu yaklaşımları, Ermenistan Başbakanı Paşinyan'ın Ankara'ya yemin törenine davet edilmesi, 2023 sonu itibarıyla vuku bulan olumlu gelişmeleri doğuran sebepler olarak görülebilir.

Sonuç olarak, BM Güvenlik Konseyi'nden dahi "Bakü'yle konuşun" çıktısı düşünüldüğünde, barış anlaşmasının uzak olmadığını ifade etmek mümkündür. **K**

Cumhurbaşkanı Erdoğan, Göreve Başlama Töreni'ne katılan liderler onuruna Çankaya Köşkü'nde akşam yemeği vermiş, burada Erdoğan, NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg ve Ermenistan Başbakanı Nikol Paşinyan ile bir süre sohbet etmişti. (Murat Çetinmühürdar-TCCB/AA, 3 Haziran 2023)